

Socjologia polska w okresie drugiej wojny światowej i okupacji. Kalendarium

WŁODZIMIERZ WINCŁAWSKI

Rok 1939

- [1 IX] Florian Znanecki, który miesiące letnie spędził w USA, gdzie jako *visiting professor* wykładał w Columbia University, w drugiej połowie sierpnia odpłynął z Nowego Jorku polskim statkiem pasażerskim „Piłsudski”, biorącym kurs na Kopenhagę i Gdynię. Statek, zgodnie z meldunkiem odebrany z Warszawy, zmienił kurs i przycumował przy wybrzeżu Szkocji. Część pasażerów wysiadła, on zaś, nie mając wizy brytyjskiej, zmuszony był wrócić z załogą i resztą pasażerów do USA.
- [9 IX] W czasie nalotu Luftwaffe na Lublin, zginął od bomby Kazimierz Korniłowicz, dyrektor Instytutu Spraw Społecznych, uczestnik pierwszego zjazdu socjologów polskich w Poznaniu (1931 r.).
- [13 IX] W bitwie pod Umiastowem k. Ożarowa poległ rażony granatem porucznik Stanisław Klimek, antropolog kultury i etnograf, docent Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, uczeń Jana Czekanowskiego i Alfreda Luisa Kroebera. Po wojnie ekshumowany, pochowany został w Ożarowie.
- [IX] W pierwszych dniach bombardowania Warszawy podjęto ewakuację Państwowego Instytutu Kultury Wsi do Puław. Pracownicy Instytutu z dyr. Józefem Chałasińskim nie dojechali do celu, w czasie ostrzeliwania przez niemieckie samoloty zostali rozproszeni.
- [IX] Podczas bombardowania Warszawy spłonęły w drukarni przy ul. Miodowej wybrane do druku rękopisy prac Leona Petrażyckiego, w tym być może rękopis jego *Socjologii*.

- [9 XII] Zmarł w Warszawie Konstanty Krzeczkowski, profesor polityki społecznej Szkoły Głównej Handlowej, współzałożyciel Instytutu Gospodarstwa Społecznego. Uwięziony został przez gestapo 11 listopada 1939, zwolniono go na początku grudnia. Zmarł po kilku dniach z powodu ran odniesionych w śledztwie.
- [23 XII] Rozstrzelano w Lublinie doc. Czesława Martyniaka, 33-letniego wykładowcę teorii i filozofii prawa oraz socjologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Znalazł się on wśród tych wykładowców KUL, którzy podjęli zajęcia na uniwersytecie. W tym samym czasie pojawiły się w mieście ulotki o treści antyhitlerowskiej, co gestapo uznało za działalność środowiska akademickiego. W odwecie rozstrzelało ośmiu z zatrzymanych inteligentów lubelskich, w tym Czesława Martyniaka.
- [XII] Maria Ossowska organizuje w Warszawie tajny komplet, poświęcony zagadnieniom nauki o moralności: „zbieraliśmy się raz na tydzień przez cały okres okupacji, aż do lata 1944. Komplet ten był bezpłatny, nie wchodził w skład żadnej szerszej organizacji. Frekwencja wahała się od 5-8 osób”.

Rok 1940

- [I/II] W oficerskich obozach jeńców polskich na terenie Niemiec podjęto akcję kształcenia i samokształcenia, najczęściej w formie przygotowania do studiów, bądź ich kontynuacji. Jednym z przedmiotów wykładanych była socjologia, której kurs prowadził m. in. dr Andrzej Niesiołowski.
- [WIOSNA] Mord dokonany przez NKWD na oficerach armii polskiej, internowanych przez Sowieców po 17 września 1939 roku i więzionych w Kozielsku oraz Starobielsku. Wśród pomordowanych w Katyniu znalazło się trzech socjologów: Edward E. Arnekker, socjologia, psychologia społeczna, ekonomia, wykładowca Wolnej Wszechnicy Polskiej i Akademii Wychowania Fizycznego; Edward K. Kremky, socjologia, pracownik Państwowego Instytutu Kultury Wsi w Warszawie; Tadeusz E. Makarewicz, socjologia, asystent wolontariusz Katedry Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- [14 IX] Podjęta zostaje konspiracyjna działalność Uniwersytetu Warszawskiego. Zaczęto od utworzenia Studium Polonistycznego, gdzie prof. Julian Krzyżanowski wykładał socjologię literatury.
- [LISTOPAD] Organizowane są tajne komplety dla prawników w ramach podziemnego Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Kierownictwo seminarium socjologii i teorii prawa powierzono doc. Henrykowi Piętcie.
- [18 XI] Więziony od blisko roku ks. dr Edward Kozłowski zmarł w obozie koncentracyjnym w Dachau, był dyrektorem poznańskiej Katolickiej Szkoły Społecznej, redaktorem naczelnym „Przewodnika Społecznego”, autorem

- prac z zakresu społecznej nauki Kościoła i socjologii, był zwolennikiem i propagatorem wykładania tych nauk w szkolnictwie katolickim.
- [24 XI] Inauguracja Uniwersytetu Ziemi Zachodnich w Warszawie (uczelnia antycypowały zajęcia z zakresu filologii polskiej już od września tego roku). Represjonowani i wysiedlani z Poznania pracownicy zamkniętego przez okupanta uniwersytetu trafili w dużej liczbie do Warszawy. Tu postanowili odtworzyć uczelnię w konspiracji. Uczelnia ruszyła z liczbą 15 wykładowców i 48 słuchaczy zgrupowanych w siedmiu kompletach.
- [27 XII] Zmarł w obozie oświęcimskim Władysław Bronikowski, socjolog wsi i ekonomista rolnictwa, sekretarz redakcji *Roczników Socjologii Wsi*, uczeń i współpracownik profesorów Władysława Grabskiego i Franciszka Bujaka. Od pierwszych dni okupacji angażował się w działalność konspiracyjną. Aresztowany we wrześniu 1940 roku, a następnie wywieziony do obozu, gdzie zmarł po trzech miesiącach, przeżywszy 41 lat.
- [KSIĄŻKI WYDANE W KONSPIRACJI] Wśród książek wydanych w konspiracji, znalazły się tytuły socjologiczne i okołosocjologiczne: Abramowski Edward: *Odnowa życia. Myśli wybrane z pism społeczno-etycznych*. Warszawa 1935 Wyd. Spółdzielni „Przyjaźń” [antydatowane, faktycznie w październiku 1940]; Lipski Wacław [pseud. Ludwika Landau]: *Kapitalizm*. Lwowskie Towarzystwo Oświaty Ludowej [Warszawa 1940, faktycznie IGS] 31 s.; Janicki W. [pseud. Heleny Radlińskiej]: *Podstawy pracy kulturalnej na wsi. Skrypt wykładów... Kursy wakacyjne 1938* [antydatowane, faktycznie Warszawa 1940]

Rok 1941

- [III] Moskiewskie Wydawnictwo Literatury w Językach Obcych, działające pod auspicjami Instytutu Marksa-Engelsa-Lenina przy KC WKP(b) wydaje po polsku *Dzieła wybrane w dwóch tomach* Karola Marksa w nakładzie 30 tys. egzemplarzy (były to *de facto* także prace Fryderyka Engelsa z dodatkiem pism o Marksie pióra Lenina, Stalina oraz Liebknechta). „Ideowe uzbrojenie kadrów [*sic!*] partyjnych i niepartyjnych bolszewików — napisano w Przedmowie — uzbrojenie ich w teorię marksistowsko-leninowską jest najbardziej palącym zadaniem politycznym”. Egzemplarze tej książki przywędrowały na tereny Polski w latach 1944–1945 wraz ze zwycięską Armią Czerwoną.
- [10 VI] Zmarł w Warszawie sędziwy Ludwik Krzywicki (ranny podczas bombardowania stolicy we wrześniu 1939, co negatywnie odbiło się na jego zdrowiu). Był nestorem polskiej socjologii, którą wyniósł do światowego poziomu, był wykładowcą tajnego Uniwersytetu Latającego, profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, wykładowcą Wolnej Wszechnicy Pol-

skiej i Szkoły Głównej Handlowej. Współzałożycielem wielu instytucji naukowych, w tym Głównego Urzędu Statystycznego i Instytutu Gospodarstwa Społecznego. Pochowany został w dwa dni później na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim: „Po południu idę na wyprowadzenie zwłok Ludwika Krzywickiego — notowała Maria Dąbrowska — było tylko czterech panów i parę wieńców. Strasznie żałosny był ten pogrzeb wielkiego uczonego europejskiej miary — wśród milczenia, niewiedzy całej ojczyzny”.

[CZERWIEC] Maksymilian Meloch, archiwista, historia społeczna (zwolennik zastosowania socjologii w historiografii), autor tekstu w „Przeglądzie Socjologicznym” (1937), udał się we wrześniu 1939 roku na wschód do rosyjskiej strefy okupacyjnej. Po inwazji Niemiec na ZSRR w połowie 1941 ślad po nim zaginął.

[LATO] Podczas zebrania w warszawskim mieszkaniu Józefa i Tamary Obrębskich (ul. Ursynowska 58 na Mokotowie), Józef Chałasiński i Stanisław Ossowski, którzy dopiero co powrócili ze Lwowa do Warszawy, wraz z gospodarzami oraz Stefanem Nowakowskim, postanowili reaktywować działalność Polskiego Instytutu Socjologicznego. Instytut miał przede wszystkim roztoczyć opiekę nad młodszymi pracownikami naukowymi. W pierwszej kolejności postanowiono wesprzeć młodych socjologów materialnie. Jako pierwszym przyznano stypendia Instytutu Stefanowi Żółkiewskiemu, Witoldowi Kuli, Czesławowi Nowińskiemu oraz Stefanowi Nowakowskiemu.

[3 VIII] Zmarł w Warszawie Ludwik Kulczycki, socjolog, politolog, publicysta i działacz polityczny, wykładowca (m.in. socjologii) w wyższym szkolnictwie prywatnym (do 1917 r. we Lwowie i Krakowie, w okresie Drugiej Rzeczypospolitej w Warszawie), uczestnik pierwszego zjazdu socjologicznego w Poznaniu (1931), profesor Szkoły Nauk Politycznych, Wyższej Szkoły Dziennikarskiej w Warszawie i Wyższej Szkoły Nauk Społecznych i Ekonomicznych w Łodzi

[26 VIII] Umiera w wieku 59 lat w Wilnie Bronisław Wróblewski, profesor Uniwersytetu Stefana Batorego, teoretyk prawa, kryminolog oraz etyk i socjolog. Przyczyną zgonu był atak serca, co wydarzyło się w okolicznościach tragicznych, mianowicie podczas rewizji gestapo w jego mieszkaniu.

[X/XI] W roku akademickim 1941/1942, w drugim roku funkcjonowania Uniwersytetu Ziemi Zachodnich w Warszawie, powołano na tej uczelni socjologię jako samodzielny kierunek studiów (w pierwszym roku wykładana była jako przedmiot poboczny dla prawników). Utworzone zostały dwa tajne komplety. Zajęcia ze słuchaczami prowadzili: Tadeusz Szczurkiewicz (kierownik kierunku) — historia socjologii, Stanisław Ossowski

— wybrane zagadnienia socjologii, ks. Maksymilian Rode — historia ruchów społecznych i polityka społeczna. Wkrótce do grona wykładowców dołączyli Józef Obrębski i Władysław Okiński. Zajęcia odbywały się w prywatnych mieszkaniach, w kilku tajnych kompletach rozrzuconych po różnych punktach miasta. Uczelnia rozwijała się pomyślnie, w tym czasie studiowało już 226 osób, nadawano słuchaczom stopnie magisterskie, przeprowadzano przewody doktorskie i habilitacyjne.

Rok 1942

- [13 I] W obozie koncentracyjnym w Dachau zmarł ks. dr Emil Szramek, propagator badań socjograficznych Śląska.
- [I/II] Odbywa się w Warszawie pierwszy w okresie okupacji zjazd Rady Naukowej Polskiego Instytutu Socjologicznego.
- [15 II] Stanisław Ossowski wygłasza wykład „Więź społeczna w osiedlach spółdzielczych” dla pracowników Społecznego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Warszawie.
- [6 III] W obozie koncentracyjnym w Auschwitz-Birkenau zmarł Roman Rybarski, profesor ekonomii Uniwersytetu Warszawskiego (przed aresztowaniem prowadził wykłady w tajnym Uniwersytecie Warszawskim), autor prac z pogranicza ekonomii, socjologii i politologii.
- [1 V] W Nowym Jorku powołany zostaje Polski Instytut Naukowy jako polonijna placówka naukowo-kulturalna. W zamiarze organizatorów miała ona wypełnić lukę powstałą po likwidacji przez okupanta Polskiej Akademii Umiejętności, działającej do 1939 roku w Krakowie. Na jego czele stanął Bronisław Malinowski, który przebywał wówczas w USA. Podczas uroczystej inauguracji, mówił: „Utworzenie nowego polskiego ośrodka naukowego następuje we wstrząsającym i historycznym momencie. Jesteśmy głęboko poruszeni. Nasz kraj nie ma obecnie żadnych uniwersytetów, żadnych bibliotek, żadnych ośrodków nauczania. Myślimy o tych naszych kolegach, którzy umierają w obozach koncentracyjnych, prześladowani, na polu bitwy, czy też giną jako ofiary głodu i chorób śmiertelnych”. Z Instytutem podjęło współpracę kilku polskich socjologów przebywających poza krajem.
- [16 V] W New Haven (Connecticut, USA) umiera nagle w wieku 58 lat profesor Bronisław Malinowski, wówczas profesor Uniwersytetu Yale, światowej sławy antropolog kultury, socjolog, współtwórca funkcjonalizmu jako orientacji badawczej w antropologii i socjologii.
- [13 VII] Akademia żałobna w Royal Institution w Londynie, podczas której uczeni brytyjscy w obecności przedstawicieli rządu oddali hołd pamięci Bronisława Malinowskiego.

- [9 X] W Bełżycach pod Lublinem umiera ks. prof. Antoni Szymański (socjologia i katolicka nauka społeczna), profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W latach okupacji, do dnia zgonu, kierował tajnym nauczaniem KUL.
- [JESIEŃ] W Szarych Szeregach, zrzeszeniu konspiracyjnym młodzieży, narodziła się wśród młodzieży warszawskiej idea socjologicznych badań warunków życia młodych Polskiej pod okupacją. Realizowana była pod nazwą akcji „M” („Młodzież. Młodość. Miłość”). Zaczęto od tzw. Sobót, to jest spotkań młodych z intelektualistami kół Podziemnej Polski, gdzie podejmowano zagadnienia społeczno-polityczne. Prelegentami byli m.in. Sergiusz Hessen, Stanisław Rychliński, Władysław Radwan, Bogdan Suchodolski, Andrzej Tretiak. Tam też powołano Sekcję Badawczą, w ramach której podjęta badania ankietowe samopoczucia młodych w warunkach zniewolenia oraz ich planów na lata oczekiwanej niepodległości (zebrano ok. 300 odpowiedzi). Zadaniem Sekcji było także gromadzenie księgozbioru dotyczącego młodzieży. Popularnością cieszyły się książki *Młodzież przedmieścia* Anny Oderfeldówny i *Młode pokolenie chłopów* Józefa Chałasińskiego. Aresztowanie oraz rozstrzelanie kilku młodych osób wiosną 1943 roku położyło kres działalności „Sobót” i Sekcji Badawczej.
- [JESIEŃ] Przy Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku powołano komisję do badania polskiej grupy etnicznej w USA (przewodniczył jej Mieczysław Haiman). Stała się ona załączkiem niezależnego stowarzyszenia historycznego polsko-amerykańskiego, wydającego pismo „Polish-American Studies”. Pismo publikowało także teksty socjologów.
- [28 XII] Zmarł w Bukareszcie Waclaw Makowski, profesor prawa karnego i państwowego Uniwersytetu Warszawskiego, wiceprzewodniczący Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w latach 1931–1935, uczestnik obu zjazdów socjologicznych. Nie podjął propozycji wyjazdu do Francji. W okresie internowania w Rumunii wykładał socjologię prawa w Domu Polskim w Bukareszcie.

Rok 1943

- [WIOSNA] Józef Mirski, nauczyciel seminarium nauczycielskiego, autor prac z pedagogiki oraz socjologii wychowania, tłumacz, poeta, wykładał na tajnych kompletach szkolnictwa licealnego. Więziony był na Pawiaku, przesłuchiwany przez gestapo. Po brutalnym śledztwie trafił do obozu na Majdanku, gdzie został rozstrzelany.
- [19 VI] Po przesłuchaniach na gestapo zmarł Jana Piekalkiewicz. W czasie okupacji działał aktywnie w konspiracji na terenie Warszawy (pseud. dr

- Juliański). W okresie Drugiej RP pracował w Głównym Urzędzie Statystycznym, wykładał w warszawskiej Szkole Nauk Politycznych, współpracował z Instytutem Spraw Społecznych, uczestnicząc w badaniu struktury społecznej Polski, badaniu robotników i zjawiska bezrobocia.
- [21 VI] Po półrocznym pobycie w Auschwitz (uwięziony w styczniu) zmarł Zygmunt Łempicki, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, germanista, historyk idei, propagator socjologii literatury.
- [I-XII] Halina (Helena) Krahelska, socjografia, współpracownik Instytutu Gospodarstwa Społecznego, uczestniczka drugiego zjazdu socjologów, powieściopisarka i publicystka, bada postawy Polaków pod okupacją (maszynopis opracowania pt.: „Postawa społeczeństwa polskiego pod okupacją niemiecką” przechowywany jest w Archiwum Akt Nowych w Warszawie).
- [I-XII] Marian Wachowski, w latach 1936–1939 adiunkt Uniwersytetu Poznańskiego, członek Polskiego Instytutu Socjologicznego, w okresie okupacji wykładowca pedagogiki i historii wychowania w tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich w Warszawie, habilituje się na tej uczelni na podstawie pracy wykonanej i opublikowanej tuż przed wybuchem wojny („Przygotowanie zawodowe robotnika rolnego w świetle pedagogiki empirycznej”).
- [KSIĄŻKI WYDANE W KONSPIRACJI] Stanisław Ossowski (pseud. Władysław Raszka): I. *Najogólniejsze postulatory nowoczesnej demokracji*; II. *Zagadnienia demokratycznej organizacji życia zbiorowego*. Łucki 1939. Ludowy Uniwersytet Korespondencyjny. Sekcja Nauk Społecznych, 29 s. (Właśc. Warszawa 1943); Jan Stachniuk (pseud. Mieczysław Adamek): *Zagadnienie totalitaryzmu*. Warszawa 1943 Nakł. Stronnictwa Zrywu Narodowego 160 s.

1944

- [5 I] Gestapo aresztuje uczestników tajnego kompletu socjologicznego na Żoliborzu, dziesięcioro studentów i wykładowcę dra Władysława Okińskiego, odbywających zajęcia seminaryjne w ramach podziemnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich.
- [19 I] W ruinach getta rozstrzelano mężczyzn uczestniczących w zajęciach żoliborskiego kompletu socjologicznego: dr W. Okiński (38 lat), Gwidon Bursa (20 lat), Jerzy S. Garszyński (19 lat), ks. Mieczysław Kania (29 lat), Roman Laskowski (20 lat), Jerzy Oswald (20 lat), Andrzej Werner (19 lat).
- [11 II] Rozstrzelana zostaje w gruzach getta grupa kobiet, więźniarek Pawiaka, wśród nich Hanna Czaki studentka socjologii, uczestniczka żoliborskiego kompletu, młoda kobieta, rówieśniczka wcześniej zamordowanych kolegów.

- [15 II] Kolejna egzekucja młodych studentek żoliborskiego kompletu socjologii: Krystyny Hirsberg i Stefanii Radlińskiej. Wraz z nimi zamordowana została Jadwiga Czaki, właścicielka udostępnionego mieszkania, matka kilka dni wcześniej straconej studentki (w podobnych okolicznościach zamordowano jej męża Tytusa).
- [29 II] Zdekonspirowany i zatrzymany zostaje przez policję niemiecką Ludwik Maurycy Landau, pracownik Głównego Urzędu Statystycznego, współpracownik Instytutu Spraw Społecznych oraz Instytutu Gospodarstwa Społecznego. Stracono go w nieznanymi okolicznościach (brak wiadomości o miejscu i dacie). Następnego dnia po jego zatrzymaniu zamordowano jego żonę i córkę. W ramach prac Biura Informacji i Propagandy AK przygotowywał raporty o stanie gospodarki Niemiec (współdziałał z Witoldem Kulą), które były systematycznie dostarczane do Londynu, kierował także pracami naukowo-badawczymi nielegalnego Instytutu Gospodarstwa Społecznego.
- [VI] Dr Gustaw Ichheiser, polski i austriacki socjolog i psycholog pochodzenia żydowskiego (urodzony w Krakowie), wykładowca uniwersytetu w Wiedniu, współpracownik Instytutu Spraw Społecznych w Warszawie, autor m. in. artykułów zamieszczanych w „Przeglądzie Socjologicznym” i „Przewodniku Pracy Społecznej”, uczestnik drugiego zjazdu socjologów polskich, emigruje z Europy, otrzymując etat wykładowcy socjologii i psychologii Talladega College w Alabamie (USA).
- [1 VIII] Wybuch powstania położył kres funkcjonowaniu szkolnictwa wszystkich szczebli. Do chwili wybuchu powstania oba uniwersytety kształciły łącznie ponad 3500 studentów.
- [2 VIII] W walkach powstańczych w Warszawie ginie Jerzy Ossowski, absolwent Wydziału Prawa UW, prawnik i socjolog, inicjator powołania Koła Socjologicznego Studentów UW im. Leona Petrażyckiego, pierwszy jego przewodniczący, autor artykułów ogłoszonych w latach 1934 i 1935 na łamach „Prac Socjologicznych”.
- [3 VIII] „Korektę zrobiłam 3 sierpnia 1944. Warszawa” — napisano na marginesie ostatniej strony maszynopisu pracy Jana Muszkowskiego pt. *Wstęp do socjologii książki*. Praca, którą oceniono jako „pierwszą a naszej literaturze próbę zebrania i uzasadnienia problematyki socjologii książki”, ocalała, co pozwoliło na wydanie tekstu w 1972 roku, w 19 lat po śmierci jej autora.
- [VIII/IX] W warszawskim mieszkaniu Marii Petrażyckiej, wdowy po profesorze, spłonęły dalsze rękopisy jego prac (zob. wrzesień 1939).
- [1 X] Ginie od kuli żołnierza niemieckiego Stanisław Rychliński, docent Szkoły Głównej Handlowej, pracownik Instytutu Gospodarstwa Społecznego,

socjolog i socjograf, polityk społeczny, uczeń Ludwika Krzywickiego. Stało się to w Podkowie Leśnej k. Warszawy, podczas próby wydostania się z policyjnej obławy.

- [X] Dr Bogumił Jasinowski (historia filozofii, historia cywilizacji i socjologia narodu) podejmuje wykłady z zakresu historii filozofii na Uniwersytecie w Buenos Aires. W 1931–1939 był profesorem Katedry Filozofii Uniwersytetu Stefana Batorego, współpracownikiem wileńskiego Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej (badał bolszewizm „jako formę kolektywnego mitu”. W dniu wybuchu wojny przebywał na Zachodzie.
- [16 XI] Na terenach dopiero co opuszczonych przez okupanta rozpoczął w Lublinie działalność Polski Instytut Socjologiczny. Stało się to z inicjatywy Józefa Chałasińskiego. Subwencje pochodziły z Resortu Oświaty PKWN, od lutego 1945 roku Instytut finansowało Ministerstwo Oświaty.

1945

- [7 I] W obozie koncentracyjnym Flossenbürg-Litomierzycze (Czechy) zmarł Stanisław Poniatowski (etnologia i socjologia), profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W 1940–1942 brał udział w tajnym nauczaniu podziemnego Uniwersytetu Warszawskiego. Zatrzymany został przez gestapo jesienią 1942 i osadzony na Pawiaku. Wkrótce deportowano go do obozu w Majdanku, a następnie więziony był w obozach Gross-Rosen i Litomierzycach (Czechy).
- [13 I] Zmarł w szpitalu obozowym Dachau ks. Stanisław Podoleński, pedagog i socjolog, redaktor „Przeglądu Powszechnego”, specjalizujący się w problematyce rodzinnej (m.in. autor pracy *Rozwód a zdrowie narodu. Studium moralno-społeczne*, 1926) szkolnej, także podejmujący zagadnienia kwestii socjalnych i opiekuńczo-wychowawczych, ponadto autor poradników wychowawczych.
- [9 II] Z powodu wycieńczenia organizmu zmarł w oflagu Dëssel (Westfalia), na dwa miesiące przed wyzwoleniem obozu, dr Andrzej Niesiołowski, socjolog (tuż przed wybuchem wojny złożył na ręce Znanińskiego masyzynopis pracy, mającej stanowić podstawę jego habilitacji). Wykładał socjologię na Oddziale Łódzkim Wolnej Wszechnicy Polskiej, uczestnik drugiego zjazdu socjologicznego, działacz katolicki.
- [21 II] Stanisław Ossowski dociera po Powstaniu Warszawskim do swojego mieszkania na Żoliborzu. Spostrzeżeniami dzieli się w liście adresowanym do żony: „Niemcy spalili III kolonię [...]. W nadzwyczajny sposób ocalało nasze mieszkanie (mieszkania inne na tej samej klatce spalone). Ocalały tedy te książki i notatki, które nie były zanesione do piwnicy

[...]. Ocalały moje teczki z socjologią sztuki, trochę materiałów do zagadnień materializmu dziejowego, maszynopis pełny *Dynamiki postaw psychicznych*, dwa pierwsze rozdziały *Analizy pojęć ojczyzny*. [...] Z Twoich materiałów ocalały tylko pudełka z bibliografią etyczną i kilka luźnych notatek. Ocalała część korespondencji, większość fotografii i prawie wszystkie odbitki naszych prac [...], trochę mebli, obrazów, porcelany, kryształów i moje buty narciarskie”.